

Danmarks Oldtid Tak ved modtagelsen af H.O. Lange-Prisen

af museumsinspektør, dr.phil. Jørgen Jensen

Min varmeste tak til Det Kongelige Bibliotek og G.E.C. Gads Fond for den fornemme forskningsformidlingspris i H.O. Langes navn.

Det har været et privilegium at få lov til at skrive dette store værk. 2500 sider blev det til - og det er alligevel ikke så meget. En kvart side til hvert af de 10.000 år, der er gået siden istiden. Og så er der endda nogle år, der fylder mere end andre. Hvad med f.eks. året 1370 f.Kr? - Det var det år Egtvedpigen blev begravet. I min fremstilling fylder hendes historie 8-10 sider. Så er der det mindre til årene inden og efter 1370.

Så alt i alt har jeg måttet økonomisere meget med pladsen - og passe på at jeg ikke kom til at skrive for meget. For der er ingen ende på, hvad der er at fortælle om vores oldtid. Men der er heller ingen ende på, hvor stor historieinteressen er i disse år. Både blandt de yngre årgange, som ikke fik så megen historieundervisning i skolen, og blandt de ældre, der gerne vil vide, hvordan og hvorfor fortolkningen har ændret sig af den historie, de engang lærte i skolen.

Den historie, arkæologien i dag fortæller, om menneskets første færden på vort kontinent er jo en fortælling om livets bestandige higen mod nye muligheder. Det er, som ligger der i menneskets genetiske arv en viden om, at en stædig fastholden sig til ét sted netop kan føre til undergang. Også

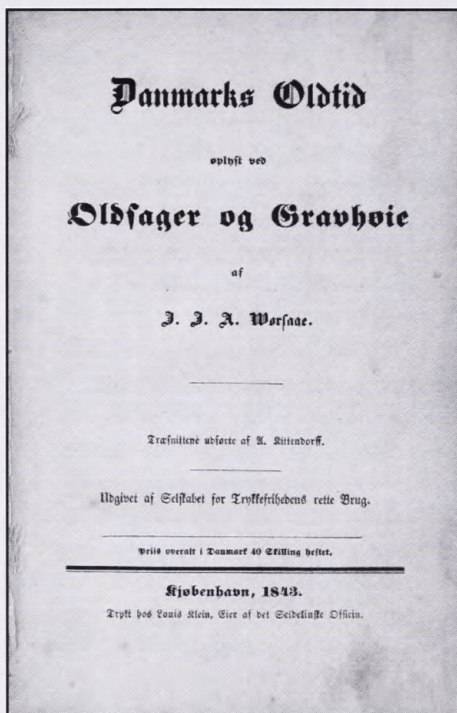
selv om nye muligheder betyder nye farer

Det er den historie, man kan kalde arkæologiens store fortælling. For selv om den foregår på vort lille landområde, rækker den mere end titusinde år tilbage i tiden - og samtidig bliver den historien om livets bestandige higen mod nye muligheder. Derved bliver den også en beretning om menneskets mirakuløse mangfoldighed.

At vi i dag fascineres af den historie hænger sammen med den globalisering, som vi alle er vidne til her ved begyndelsen af det 21. århundrede. Der er ikke tvivl om, at der i mange mennesker i vor tid findes en dyb længsel efter at bevare evnen til at se og fornemme alt det, som vor civilisation endnu ikke har kontrol over. Det gælder både naturens mangfoldighed og de spor, mennesket som kulturvæsen gennem årtusinderne har efterladt i netop naturen. Mange oplever det som en kamp imod en kulturel forarmelse. For ligesom der i naturbevarelsen ligger en kamp imod den indskrænkning af den biologiske diversitet, som giver sig udtryk i udslættelsen af arter - ligesådan ligger der også i studiet af menneskets historie en bestræbelse på at bevare den kulturelle mangfoldighed.

Da jeg skrev *Danmarks Oldtid*, var jeg mig hele tiden bevidst, at bogen skulle ligge i forlængelse af de værker, som tidligere bar den samme titel. Den første, store fortælling om Danmarkshistoriens ældste tider var J.J.A. Worsaaes *Danmarks Oldtid* fra 1843. Det var den, der begyndte med den dejlige sætning: „Danmark er ved en voldsom Naturomvæltning opdukket af Havets Skød...“ Forfatteren var den unge videnskabsmand Jens Jakob Asmussen Worsaae, en af de første arkæologer i dette land.

I Worsaaes bog om *Danmarks Oldtid* kunne man læse, hvordan landets

Den første Danmarks Oldtid af J. J. A. Worsaae fra 1843. I 1897 udkom Sophus Müller Vor Oldtid, i 1937-40 udgav Johannes Brøndsted Danmarks Oldtid i tre bind og senest 2001-04 Jørgen Jensens Danmarks oldtid.

„nøgne Grusbanker efterhaanden blev dækket med Skove ... først bevoxedes Landet med Eeg; derefter fremtraadte Skove af El, og endelig var alt saaledes forberedt og udviklet, at den lyse, smukke Bøg kunde sprede sine Kroner ud over Landet“. Det er som at betragte et af Guldalderens landskabsbilleder. Et billede af Johan Thomas Lundbye f.eks., hvor det lyse danske landskab åbner sig for os med sine fine og harmoniske linier - og hvor historien næsten altid er til stede, gerne i form af en gravhøj, en stendysse, eller en fjerntliggende landsbykirke.

Guldalderens kunstnere og videnskabsmænd skabte deres Danmarksbillede ud fra en dyb følelse af, at noget var ved at forsvinde. „Det gamle land“, som man har kaldt landskabet før de store landboreformer i slutningen af 1700-tallet, var på tilbagetog. Det havde udspillet sin rolle som landbrugsland og var ved at blive erstattet af et landskab med et ganske andet udseende. Med udflyttede bondegårde, hegnede skove og marker, som blev dyrket helt anderledes ekstensivt end før. Og oldtidsminderne blev nu sløjft i tusindvis. Det landskab, som i sig havde båret så stærke mindelser om oldtiden, var uigenkaldeligt ved at forsvinde. Derfor skabte Guldalderens kunstnere og videnskabsmænd i fællig en stor fortælling om folkets og landets skabelseshistorie, en fortælling som hvilede trygt i den nationalfølelse, alle danskere nu havde del i. Det var den fortælling, man fandt i Worsaaes bog om Danmarks Oldtid.

Efter Worsaaes værk fulgte flere andre, men navnlig bør man nævne Johannes Brøndsteds prægtige *Danmarks Oldtid* fra årene før 2. Verdenskrig. Brøndsted skrev under stærk påvirkning af Johannes V. Jensen, som sammen med sine samtidige, lysmalerne fra Fyn, „Træskomalerne“, som man også har kaldt dem, skabte et stærkt og levende billede af det danske landskab, hvori oldtidsminderne indgik som en lige så naturlig bestanddel som i guldaldermalernes kunst. Og det var da også med et greb tilbage til 1800-tallets landskabssyn, at f.eks. Johannes Larsen lavede sine indtrængende billeder af stendysser og gravhøje omgivet af solmodent korn, og som man kunne finde i bøger af så fine skribenter som f.eks. Achton Friis og Hugo Matthiessen.

Igen skabte kunstnerne og videnskabsmændene et Danmarksbillede, som blev hvermands eje. Og som endnu stod

stærkt, når min generation til morgensang i 1940'ernes danske folkeskole sang om, at „Gravhøje kroner/det grønne land/hvor skønt fortoner/sig Sø og Strand“.

Også vi elever i folkeskolen var med til, hjulpet af videnskabsmændene, digterne og billedkunstnerne at fremmane et billede af „Det gamle Land“, som det mytiske sted, hvor natur og historie forenedes. Men det var samtidig det landskab, som dengang, i årene op til og omkring den 2. Verdenskrig, gennemgik en ny forvandling som følge af den begyndende industrialisering af landbruget. Det var de år, hvor den lille grå Ferguson-traktor begyndte at køre derude på markerne.

I dag er det danske landskab atter under forvandling. Hvert år bliver talrige landbrug nedlagt i den moderne stordrifts navn. Og hver dag arbejder vor tids redskaber sig dybere ned i de jordlag, som rummer sporene af landets ældste historie. Når vi gør indgreb i landskabet er det ikke længere et enkelt hjørne af naturen, vi ændrer. Det er hele landskabet. Vi bygger motorveje og industri-kvarterer. Vi forbinder kyst med kyst med broer, vi bygger nye øer, og vi sammenlægger landbrug. Vi er i færd med at skabe et nyt landskab, der har sin egen skønhed og sit eget store udsyn, og som uden grænser leder direkte ned til det europæiske kontinent - og vi er ved at lære at se på det landskab på en ny måde, hjulpet dertil af kunstnere som

f.eks. fotografen Kirsten Klein, der har illustreret mine bøger.

Men landskabet er stadig det sted, hvor natur og historie forenes. Også selv om vort forhold til historien og det nationale har ændret sig. Vor selvforståelse udfordres gang på gang. Og når vore folkekære digtere som f.eks. Benny Andersen i dag skildrer den danske skabelsesmyte, lyder den i al sin korthed sådan:

I begyndelsen var isen
Derpå kom indvandrerne
De første jægere sydfra

Også i nutiden gør vi den samme erfaring som guldalderens og den tidlige industrialismes mennesker: De rammer, som tidligere omgav vor tilværelse som nation, er ved at forvandles. Og vi begynder at forstå, at Historien ligner den menneskelige erindring: den udvælger og forarbejder bestandigt nye temaer, samtidig med at den er udtryk for noget bestandigt svindende. Vi ser, hvordan den historiske erindring i stigende grad slettes fra landskabet, der mere og mere præges af vor tids bygge- og anlægsarbejder. Alligevel er landskabet stadig det mytiske sted, hvor natur og historie forenes.

Det fører mig til at fortælle om en oplevelse, jeg havde for hen ved et halvt århundrede siden. Det var i slutningen af 1950'erne. Jeg var dengang en ung arkæologistuderende og skulle tidligt på sommeren på udgravning i Vestjylland, helt ovre ved landsbyen Grønbjerg i trekanten Herning, Ringkøbing, Holstebro. Jeg var tillige nygift, og min kone og jeg steg af bussen sidst på dagen derude i det åbne, vindomsuste land med de lange læhegn. Vores cykler havde vi med, og på dem nåede vi frem til gården, på hvis jorder vi skulle grave. Gårdmanden -

han hed Christen Christensen - sad med familien i køkkenet, der vendte ud mod gårdspladsen, og spiste rødgrød. Snart var også min kone og jeg bænkedede med en portion rødgrød, og så begyndte Christen at udspørge os om, hvordan vi havde tænkt os at indrette os herude under udgravningen.

Jo, vi havde da tænkt os, at vi skulle bo i telt. Det vakte stor undren. Gårdmanden så vantro på os: sådan bo under et stykke stof, det kunne man da ikke! Så skulle vi hellere sove mellem ham og konen inde i soveværelset. Men så kom jeg på den tanke at lede samtalen hen på Biblens Abraham. Han havde jo også boet i telt dernede i det hellige land med hele sin familie. Og da jeg først havde nævnt det, blev det hele straks

mere forståeligt. For det viste sig, at Christen var en mand med særdeles god forstand på Biblen. Han havde måske ikke læst så meget i sit liv. Mest *Ringkøbing Amts Dagblad*. Men Bibelshistorien, den kunne han. Især når vi om aftenen var færdige med det arkæologiske arbejde. Så sad vi gerne i hans køkken og fik kaffe og gul sodavand med snaps i. Det løsnede tungebåndet hos Christen, og så fortalte han bibelshistorie. Og det foregik alt sammen lige her omkring gården. Det var, som om Christen selv havde siddet derinde i huggehuset og set, hvordan en Herrens engel sent på dagen var kommet ind på gårdspladsen og havde fået øje på Sara, der sad derovre bag køkkenvinduet. Og så havde englen, min salighed, fortalt den halvgamle kone, at hun skulle føde et barn.

Sådan gik det, aften efter aften,

når Christen fortalte os om Det gamle Testamente. Det var uger, hvor vi hele tiden levede med alle de gamle myter og historier. Og de foregik lige omkring os. Til tider var det, som om hedesletterne herude i Vestjylland var selve Det hellige Land.

Men vi var der jo også i et helt andet ærinde. Oppe på bakketoppen skulle vi ved hjælp af en traktor med efterhængt sluf trække det tynde lag pløjejord af, for så i det gule undergrundssand at afdække en hel jernalderlandsby. Det var første gang i Danmark, at man gjorde det med maskinkraft. Aldrig før havde man set en hel jernalderlandsby blotlagt efter totusinde år.

De marker, udgravningen foregik på, havde Christen Christensen selv pløjet op fra hede engang i 1930'erne. Og heden havde ligget der siden jernalderen, dvs. i totusinde år. Ingen havde dyrket jorden i mellemtiden. Og når vi arkæologer trak hedeskjoldet af, så kunne vi i den gule undergrund se de mørkfarvede spor efter jernalderbondens plov. Hver middag, når morgens jordarbejder var slut, kom Christen Christensen op til os på udgravningen. Han ville se, hvad nyt traktoren havde afdækket for os. Og så pegede han jernalderbøndernes langhuse ud. Med sin stok viste han os, hvor mange båseskillerum stalden havde haft, dvs. hvor mange kreaturer, der havde stået i den. Han var særdeles skarpsindig i sin aflæsning af de arkæologiske spor. Der var for ham ingen modsætning mellem den mytiske bibelverden, han fortalte om efter fyraften, og de håndgribelige spor fra oldtiden, som han kunne se ude på sine egne marker.

Det var, hvad jeg lærte af min tid sammen med Christen. Der er slet ikke så stor afstand mellem på den ene side den store mytiske fortælling og på den anden side den nøgterne videnskab. De kan meget

vel leve side om side med hinanden. Det var, hvad jeg forsøgte at virkeliggøre, da jeg skrev

de fire bind af *Danmarks Oldtid*. At beskrive det danske landskab som det mytiske sted, hvor naturen og historien mødes.

Jeg vil slutte med at læse de ord, hvormed jeg afrunder det sidste bind. Måske de kan give en fornemmelse af, hvad det var, jeg ville med den lange fortælling:

„At berette om disse fjerne tider, betyder at tage ord i brug, som mange af i dag har glemt eller ikke mere kan glæde sig over. Navne på fugle vi har glemt, belysninger vi er holdt op med at se, lugte vi kun svagt husker fra vore allertidligste år. At prøve at erindre sig historien om menneskets eksistens i det, vi i de sidste tusinde år har kaldt Danmark, er at genkalde sig både naturens og menneskets mangfoldighed ... Forbinder vi de to, forstår vi, at det evige Danmark netop er at finde der, hvor man træffer det fine samspil mellem svundne tiders kultur og den friske natur. Et herligt land med sol, med regn og rusk, med tåge og blæst, og med forblæste strande hvor bølgerne æder af brinkerne og søfuglene trækker i skrigende skarer.“

Endnu en gang tak for den fornemme pris.

Artiklens vignetter stammer fra Danmarks Oldtid, 1843, og er af A. Kittendorff.

